

UDK: 314.18(497.5 Rijeka) (210.5)"2001/2031"
314.72(497.5 Rijeka) (210.5)"2001/2031"

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 09. 05. 2012.
Prihvaćeno: 23. 07. 2012.

Ivan LAJIĆ

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
ivan.lajic@imin.hr

Sanja KLEMPIĆ BOGADI

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
sanja.klempic@imin.hr

Migracijska komponenta u suvremenome demografskom razvoju Rijeke i priobalja Primorsko-goranske županije

SAŽETAK

U radu se razmatra značenje migracije u suvremenome demografskom razvoju Rijeke i njezina priobalja. Analiza je pokazala da je Grad Rijeka demografski regresivno područje iz kojeg se odvija dekoncentracija stanovništva uglavnom prema prigradskim naseljima. Istovremeno je priobalje prostor demografskog rasta koji je posljedica visokih imigracijskih stopa, dok je prirodno kretanje negativno, međutim nije takva intenziteta kao kod gradske riječke populacije. Usporedba vitalnog indeksa i podataka o migraciji bližega gravitacijskog područja, pa tako naselja bližega gravitacijskog područja, koja su prostor snažnog doseljavanja 90-ih godina 20. i prvoga desetljeća 21. stoljeća, imaju izraziti demografski rast i pozitivnu biodinamiku stanovništva. U usporedbi s njima naselja širega gravitacijskog područja imaju slabiji intenzitet trajnog preseljavanja stanovništva te znatno nepovoljnije ukupno i prirodno kretanje. Na temelju utvrđenoga demografskog stanja napravljene su prognoze stanovništva za 2021. i 2031. godinu, koje upućuju na nastavak depopulacijskih procesa u makroregionalnom centru Rijeci i daljnju demografsku progresiju u priobalju.

KLJUČNE RIJEČI: Primorsko-goranska županija, Rijeka, priobalje, stanovništvo, migracija, prognoze stanovništva

UVOD

Primorsko-goranska županija prostor je zanimljive demografske prošlosti, gdje su se u višemilenijskom kontinuitetu naseljenosti izmjenjivali brojni narodi te se, ovisno o društveno-historijskim i gospodarskim prilikama koje su prevladavale u određenim povijesnim razdobljima, mijenjalo i značenje pojedinih subregija (Lajić, 1996a). S obzirom na prirodnogeografske i društvenogospodarske značajke prostor

te županije može se raščlaniti na tri subregije – Gorski kotar, kvarnerske otoke i priobalje, unutar kojega se zbog demografskog i gospodarskog značenja izdvaja Grad Rijeka kao samostalna prostorna jedinica (slika 1). Gorski kotar područje je na sjeveroistoku Primorsko-goranske županije koje pripada Gorskoj Hrvatskoj, a obuhvaća administrativne gradove Čabar, Delnice i Vrbovsko te općine Brod Moravice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Ravna Gora i Skrad. Priobalje je kopneni dio županije te se proteže uz Riječki zaljev i Vinodolski kanal između grebena Učke (1396 m) na zapadu i rubnih planina Gorskoga kotara (Obruč, 1376 m, Snježnik, 1505 m, Risnjak, 1528 m, Tuhobić, 1109 m i dr.) na sjeveru i sjeveroistoku. Prostor obuhvaća sedam administrativnih gradova – Rijeka, Bakar, Opatija, Crikvenica, Kastav, Novi Vinodolski, Kraljevica, i devet općina – Mošćenička Draga, Lovran, Matulji, Klana, Kostrena, Viškovo, Čavle, Jelenje i Vinodolska. Kvarnersku otočnu subregiju čine otočni gradovi Cres, Mali Lošinj, Rab i Krk te općine Baška, Dobrinj, Malinska-Dubašnica, Omišalj, Punat i Vrbnik.

Sve tri subregije međusobno se značajno razlikuju u demografskom razvoju i procesima, što je velikim dijelom odraz prirodnogeografskih i povijesnih okolnosti (Lajić, 1996b). Gorski kotar prostor je intenzivne depopulacije. Desetljećima je kretanje ukupnog broja stanovnika bilo pod snažnim utjecajem iseljavanja, a od šezdesetih godina 20. stoljeća pridružili su se i nepovoljni bioreproduktivni procesi. Na početku 21. stoljeća demografski razvoj Gorskoga kotara obilježava opća depopulacija kao rezultat emigracijske depopulacije i prirodne depopulacije, uz istovremeno intenzivno starenje stanovništva (Lajić i Klempić Bogadi, 2010). Za razliku od Gorskoga kotara priobalje je imigracijski prostor s imigracijski najatraktivnijim centrom Rijekom, koja je od 1948. do 1991. imala vrlo intenzivan porast broja stanovnika. U međupopisnom razdoblju 1953. – 1961. stopa prosječnoga godišnjeg rasta stanovništva Rijeke bila je čak 3,6%, a 1961. – 1971. iznosila je 2,7%. Razloge tako dinamičnoga demografskog rasta možemo pronaći u intenzivnom doseljavanju iz okolice, ali i iz udaljenijih područja Hrvatske i bivše Jugoslavije zbog ponude velikog broja novih radnih mjesta potrebnih za razvoj lučkih funkcija i industrije (Klempić Bogadi, 2010). Razvoj sekundarnih i tercijarnih djelatnosti u Rijeci snažno je utjecao na geografsku transformaciju okolice. Osim u općini Rijeka, i u susjednim općinama Crikvenica, Opatija i Krk odvijao se intenzivni proces društveno-ekonomskog razvoja stimuliranog i specifično usmjerenog blizinom Rijeke (Rogić, 1970). U međupopisnom razdoblju 1991. – 2001. Rijeka je prvi put nakon Drugoga svjetskog rata zabilježila smanjenje broja stanovnika, a njegove razloge pronalazimo u raspadu SFRJ te odlasku djelatnika JNA i članova njihovih obitelji iz grada, odlasku dijela pripadnika srpske manjine, negativnome prirodnom kretanju stanovništva, oslabljenome migracijskom potencijalu područja iz kojeg se stanovništvo u prošlosti doseljavalo, ali i iseljavanju stanovništva iz centralnoga

grada u okolici (Klempić Bogadi, 2010). Istovremeno naselja u okolici Rijeke bilježe demografski porast jer se u njih prelijevao dio stanovništva iz centralnoga grada, ali i usmjerivao dio doseljeničkih tokova te se tako smanjivao migracijski pritisak na Rijeku. Kvarnerski otoci nakon dugotrajne demografske depresije demografski osnažuju i znatnim se dijelom revitaliziraju, ali zahvaljujući otočnim centrima, dok mala naselja, posebice na lošinjskim otocima, i dalje izumiru (Lajić, 1996b). Promjenu predznaka kretanja ukupnog broja stanovnika na otocima ponajprije je odredio apsolutni porast broja stanovnika većih otočnih naselja, dok su mala naselja nerijetko depopulirala, premda ih nalazimo i s ekstremno visokim pozitivnim međupopisnim stopama (Lajić i Nejašmić, 1994)¹, ali one u konačnom zbroju minimalno utječu na ukupno kretanje stanovništva otokâ.

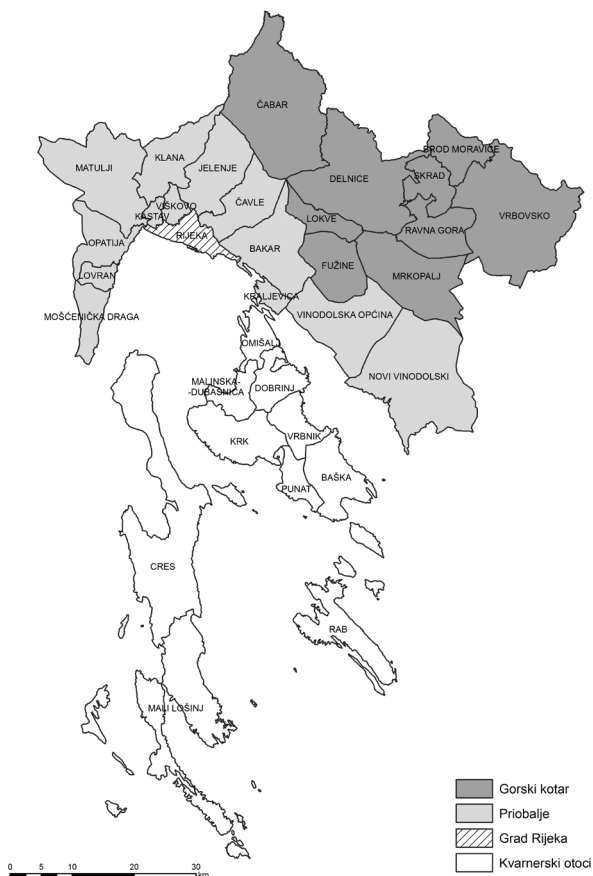
U ovom se pristupu regionalne analize priklanjamo konceptu koji zastupa pretpostavku postojanja regije u kojem ona mora imati barem jedno urbano središte kojem pripada određeno gravitacijsko područje (Lajić, 2007). Urbano središte i središte regije jest Grad Rijeka (koji čine naselje Rijeka i Sv. Kuzam), dok gravitacijsko područje čini petnaest administrativnih gradova i općina koji pripadaju priobalju Primorsko-goranske županije. Administrativno-teritorijalne jedinice koje pripadaju toj subregiji ne trebaju nužno obuhvaćati i morski prostor, međutim neposredna blizina litorala i migracijska komunikacija s njim svrstavaju ih u priobalje.

Naravno, u raspravi će se posebno izdvojiti makroregionalni *centar Rijeka*, najveći i najznačajniji grad Sjevernoga hrvatskog primorja, koji je svojom demografskom i ekonomskom snagom značajno utjecao na socioekonomsku preobrazbu naselja u okolici i formirao veliko gravitacijsko područje (Klempić Bogadi, 2008). Budući da smo u naslovu istaknuli migracijsku komponentu kao sastavnicu demografskog razvoja, moramo napomenuti da je uspostava jasnih granica na temelju migracijskih kretanja stanovništva gotovo nemoguća, ali je moguće upotrijebiti podatke o intenzitetu dnevne cirkulacije kao pokazatelje interakcije grada i okolice.

¹ U tim slučajevima riječ je o statističkoj interpretaciji demografskih promjena kod tzv. »malih populacija«, čija je osnovna značajka senzibilnost glede apsolutnih i relativnih promjena kretanja broja stanovnika, što uzrokuje atipične strukturalne promjene (Lajić i Nejašmić, 1994: 383).

Slika 1: Primorsko-goranska županija i njene subregije

Figure 1: Primorje-Gorski Kotar County and its subregions

Cilj je rada utvrditi značenje migracije u suvremenome demografskom razvoju Rijeke i priobalja Primorsko-goranske županije, na temelju utvrđenoga demografskog stanja izraditi prognoze stanovništva za 2021. i 2031. godinu te tako sagledati važnost migracijske komponente u budućemu demografskom razvoju. Polazna pretpostavka jest da je migracija ključni čimbenik demografskih promjena i da se unutar regije od 90-ih godina 20. stoljeća odvija redistribucija stanovništva kroz iseljavanje iz Rijeke te naseljavanje u druge općine i gradove priobalja Primorsko-goranske županije, prije svega u naselja gradskog prstena.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Analiza utjecaja migracije na demografski razvoj Grada Rijeke i priobalja temelji se na dostupnim sekundarnim podacima, odnosno podacima popisa stanovništva i vitalnoj statistici Državnog zavoda za statistiku, te na dostupnoj teorijskoj literaturi. U svrhu rješavanja zadanoga istraživačkog zadatka napravljene su prognoze stanovništva koje uključuju migracijsku komponentu.

U demografskim analizama u kojima se upotrebljavaju podaci više popisa stanovništva Hrvatske često se javljaju metodološki problemi statističke usporedivosti popisnih podataka jer se popisi razlikuju u primijenjenoj popisnoj metodologiji. Dva posljednja popisa stanovništva (2001.² i 2011.) ostvarena su na načelu primjene definicije ukupnog stanovništva koje se naziva »uobičajeno stanovništvo« (*usual resident population*), a kriterij je tzv. »uobičajeno mjesto stanovanja«³ (*place of usual residence*) i među njima u provedbi ne bi trebalo biti bitnih odstupanja. Metodološki problemi nastaju ako se popisni podaci posljednjih dvaju popisa trebaju komparirati s podacima popisa iz 1991. ili nekih starijih popisa. Poteškoće i nepreciznosti javljaju se i prilikom izračunavanja pojedinih demografskih pokazatelja (primjerice stope nataliteta i mortaliteta između 1991. i 2001., relativne popisne promjene broja stanovnika itd.) za razdoblje/a što u ishodištu imaju popisne rezultate popisa stanovništva 1991. ili starijih, a drugi referentni podatak dobiven je iz popisa stanovništva 2001. ili 2011., jer ti popisi nisu metodološki usklađeni, to jest potpuno usporedivi. U starijim popisima stanovništva (onom iz 1991. i ranijima) prevladava princip stalnosti popisanih osoba (*de iure*), gdje su se popisivale osobe bez obzira na to jesu li u kritičnom trenutku popisa bile prisutne u naselju popisa ili su iz nekih razloga bile iz njega odsutne.

Osim poteškoća usporedbe više popisa stanovništva, kod izrade demografskih projekcija i prognoza dodatni je problem i nedostupnost podataka o demografskim strukturama, naročito dobno-spolnoj, iako je od popisa stanovništva 2011. prošlo više od godinu dana.

² Konceptija popisa stanovništva 2001. promijenjena je u odnosu na konceptiju popisa provedenih u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata (1948., 1953., 1961., 1971., 1981. i 1991.). Ti su popisi provedeni prema konceptiji stalnog stanovništva (*de iure*), u kojoj je stanovništvo popisano prema kriteriju stalnog prebivališta, bez obzira na to gdje se nalazilo u tzv. kritičnom trenutku popisa. Tako su u popisima 1971., 1981. i 1991. građani na radu u inozemstvu ubrojani u ukupni broj stanovništva Hrvatske. Za razliku od toga u popisu stanovništva 2001. primijenjena je nova konceptija, tj. konceptija prisutnoga (*de facto*) ukupnog stanovništva, ali nešto izmijenjena u odnosu na svoje izvorno značenje (Wertheimer-Baletić, 2003: 103–104).

³ U skladu s definicijom uobičajenog mjesta stanovanja ukupni broj stanovnika treba obuhvatiti osobe koje uoči kritičnog trenutka popisa žive neprekidno u svome uobičajenom mjestu stanovanja barem dvanaest mjeseci i osobe koje su tijekom dvanaest mjeseci uoči kritičnog trenutka popisa došle u svoje uobičajeno mjesto stanovanja s namjerom da u njemu ostanu barem godinu dana. Razdoblje od godine i dulje te namjera prisutnosti/odsutnosti od najmanje godine dana osnovni su kriteriji za uključivanje osoba u ukupno stanovništvo zemlje ili njihovo isključivanje iz njega.

Od 1993. uvođenjem poreza na kuće za odmor, na otocima i u priobalnim naseljima javlja se određeni broj stanovnika koji se popisuju kao stalni stanovnici iako u kućama borave samo dio godine. U priobalju Primorsko-goranske županije to posebice dolazi do izražaja u Opatiji, Lovranu, Mošćeničkoj Dragi, Kraljevici i Novom Vinodolskom. Zorni pokazatelj disproporcije stvarno prisutnog stanovništva i »fiktivnoga« (prijavljeni kao stanovnici turističkih naselja) jest njihovo neprijavljivanje kao korisnika primarne zdravstvene zaštite u tim naseljima.⁴

Posebni je metodološki problem činjenica da je današnja općina Kostrena desetljećima bila statistički sastavni dio naselja Rijeka, pa ju je u pojedinim demografskim analizama nemoguće promatrati odvojeno od Rijeke. Kod izračuna stopa nataliteta i mortaliteta stanovništva Grada Rijeke za razdoblje 1991. – 2001. uključeno je i stanovništvo općine Kostrena, stoga one nisu u potpunosti usporedive sa stopama izračunatim za razdoblje 2001. – 2011.

U radu se upotrebljavaju pojmovi *šire gradsko područje* ili *bliže gravitacijsko područje* i *šire gravitacijsko područje*. *Šire gradsko područje* ili *bliže gravitacijsko područje* čine naselja u neposrednom okruženju (»gradski prsten«) oko grada Rijeke, koja su tijesno povezana s gradom te je pod njegovim utjecajem došlo do značajne socioekonomske, fizionomske i funkcionalne transformacije tog područja. Uobičajeno ih se naziva prigradska naselja, a statistički su posebno izdvojena. Za potrebe ovoga rada odlučili smo kao kriterij za izdvajanje gradova/općina u toj kategoriji upotrijebiti udio dnevnih cirkulanata koji dolaze na rad u Rijeku. Prema tako definiranom kriteriju, gradove i općine s 50% i više dnevnih cirkulanata od ukupnog broja zaposlenih, a koji dolaze na rad u Rijeku, ubrajamo u šire gradsko područje. To su gradovi Bakar i Kastav te općine Viškovo, Kostrena, Čavle i Jelenje.⁵ Unutar tog područja intenzivna je dnevna cirkulacija stanovništva prema centralnom gradu i iz njega, a odvija se javnim gradskim prijevozom, osobnim automobilima, biciklima te iz pojedinih naselja čak i pješice.

Šire gravitacijsko područje nešto je udaljenije od centralnoga grada te je stoga i slabiji intenzitet dnevne cirkulacije. Unutar tog područja dio stanovništva naselja nižeg stupnja centraliteta dnevno cirkulira u naselje višeg stupnja centraliteta, i to su uglavnom gradska naselja na obali, koja su značajniji centri rada i imaju određenu funkcionalnu autonomiju te u svom okruženju također imaju svoje gravitacijsko područje, dok drugi dio dnevno cirkulira u Rijeku, koja je najjači centar rada na tom području. Prema posljednjim dostupnim podacima za 2001., najznačajniji centri rada u Primorsko-goranskoj županiji bili su Rijeka sa 61.257 radnih mjesta, Opatija

⁴ Više o tome u *Socijalna karta Primorsko-goranske županije* (2007: 19–20).

⁵ Godine 2001. iz općine Čavle 60% zaposlenih odlazilo je dnevno na rad u Rijeku, iz grada Kastva 58,8%, iz općine Viškovo 58%, iz općine Jelenje 57,3%, iz općine Kostrena 51,6% i iz grada Bakra 51%. Izračunato na temelju posebno obrađenih podataka *Popisa stanovništva 2001.*, DZS, Zagreb.

s 4907 i Crikvenica s 3316.⁶ Šire gravitacijsko područje čine administrativne jedinice priobalja koje imaju manje od 50% dnevnih cirkulanata koji odlaze na rad u Rijeku, a to su gradovi Crikvenica, Kraljevica, Opatija i Novi Vinodolski te općine Klana, Lovran, Matulji, Mošćenička Draga i Vinodolska.

REZULTATI I RASPRAVA

Glavnina demografskih procesa nekog područja nosi značajke koje su uzrokovane prethodnim demografskim pojavama i procesima, stoga ćemo raspravu započeti analizom osnovnih značajki promatrane populacije u posljednjem desetljeću 20. stoljeća. Analiza najnovijega demografskog stanja i procesa istraživane populacije dat će uvid u kojoj se mjeri demografski razvoj nastavlja na zatečeno stanje te je li došlo do određenih pozitivnih ili negativnih pomaka.

Bitne odrednice demografskog razvoja priobalja Primorsko-goranske županije od 1991. do 2001. bile su:

- Broj stanovnika Grada Rijeke i pripadajućeg priobalja smanjio se od 1991. do 2001. s 255.182 na 240.698 stanovnika, što čini relativni pad od 5,7% i tu populaciju svrstava u skupinu izrazite depopulacije. No dok je Grad Rijeka prostor izrazite depopulacije, priobalje je prostor demografskog rasta.
- Stopa nataliteta od 1991. do 2001. u Gradu Rijeci i u priobalju bila je niska. U navedenom razdoblju prosječna stopa nataliteta u Rijeci iznosila je 8,4‰ godišnje, dok je u priobalju bila nešto niža, 8,3‰. U obje uspoređivane populacije stopa mortaliteta bila je viša od stope nataliteta te je u Gradu Rijeci prosječna stopa mortaliteta iznosila 9,8‰, a u priobalju čak i više, 11,0‰. Iz toga se može zaključiti da je u obje populacije krajem prošlog stoljeća negativna prirodna promjena bila jedan od ključnih uzroka depopulacije.
- Budući da je smanjenje ukupnog broja stanovnika u Gradu Rijeci od 1991. do 2001. bilo veće od apsolutnog iznosa prirodnog smanjenja, razvidno je da je kod te populacije prisutan negativni migracijski saldo. Potpuno je različita situacija kod stanovništva priobalja, gdje je zabilježena pozitivna stopa ukupnoga kretanja stanovništva, ali negativna stopa prirodnoga kretanja, što pokazuje da je priobalje bilo imigracijsko područje s pozitivnim stopama migracijskog salda. U tom razdoblju jedino su Opatija i Lovran imali negativan migracijski saldo. Iz usporedbe ukupnoga kretanja stanovništva i migracijskih pokazatelja očito je 90-ih godina 20. stoljeća počelo intenzivno iseljavanje iz Rijeke, i to velikim dijelom u prigradska naselja okolice (Klempić Bogadi, 2008).

⁶ Posebno obrađeni podaci *Popisa stanovništva 2001.*, DZS, Zagreb.

Negativna prirodna promjena, smanjeni natalitet, blago povećani mortalitet i iseljavanje mlađeg stanovništva negativno se odražavaju na prosječnu starost populacije Grada Rijeke, čiji je stanovnik 2001. prosječno bio star 41,2 godine. Istovremeno je stanovništvo priobalja u prosjeku bilo nešto mlađe te je prosječna dob iznosila 40,1 godinu. Ipak, i unutar priobalja uočljiva je diferencijacija u ostarjelosti stanovništva, pa naselja koja pripadaju suburbanom pojasu, tj. širemu gradskom području imaju znatno povoljniju starosnu strukturu u usporedbi s ostalim naseljima. Prosječna starost stanovništva općine Viškovo bila je 36,4 godine, općine Čavle 38,0, a Grada Kastva 38,2 (*Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001.*). To je rezultat različitog intenziteta migracijskih kretanja u priobalju, gdje su gradovi/općine što graniče s Rijekom postali prostor intenzivne stambene izgradnje i imigracije, uglavnom mlađeg stanovništva, što se pozitivno održava na demografska kretanja. Prema popisnim podacima iz 2001. godine, 37,5% stanovništva općine Viškovo, 31,7% Grada Kastva i 24,2% općine Čavle doselilo se u međupopisnom razdoblju 1991. – 2001. Pojačana migracijska kretanja ogledaju se i u potražnji za stambenim prostorom, pa je u istom razdoblju došlo do značajnog porasta stambenog fonda. U općini Viškovo porast ukupnog broja stanova za stalno stanovanje iznosio je 38,4%, u općini Čavle 10,5%, a u Gradu Kastvu čak 49%.⁷

Ukupno kretanje broja stanovnika Grada Rijeke i priobalja Primorsko-goranske županije u međupopisnom razdoblju 2001. – 2011.

Opće značajke demografskog razvoja promatranog područja u posljednjih deset godina po svom se smjeru, to jest predznacima bitno ne razlikuju od prethodnog međupopisja. Broj stanovnika smanjio se za 2,9%, što je intenzitetom osjetno manje od depopulacije iz 90-ih godina 20. stoljeća. Od petnaest administrativno-teritorijalnih jedinica u priobalju, pet ih je zabilježilo demografsku regresiju, a deset progresiju, što je ukupno rezultiralo porastom broja stanovnika priobalja od čak 8,6% (tablica 1). Nasuprot tim pozitivnim pokazateljima depopulacija Grada Rijeke bila je iznimno visoka, -10,6%, što tu populaciju svrstava u kategoriju strme ili intenzivne depopulacije.⁸ Unutar priobalja na temelju kriterija demografskog rasta možemo napraviti razdiobu administrativno-teritorijalnih jedinica u tri skupine: prvu čine jedinice sa značajnim rastom broja stanovnika, u drugu svrstavamo one kod kojih je

⁷ Izračunato na temelju podataka o broju stanova za stalno stanovanje iz *Popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991.*, *Stanovi prema korištenju i druge nastanjene prostorije*, Dokumentacija 888, DZS, Zagreb, 1995., i *Popisa stanovništva, kućanstava i stanova 2001.*, DZS, Zagreb, CD ROM.

⁸ Intenzitet depopulacije najčešće se izražava relativnim pokazateljima, gdje je uobičajeno da se umjerena ili blaga depopulacija ili samo depopulacija odnosi na smanjenje stanovništva od 0 do 5% u jednom intervalu (obično međupopisnom razdoblju). Kada smanjenje iznosi od 5,1 do 15% (ili ponekad 20%), govorimo o izrazitoj, strmoj ili intenzivnoj, a kada je ono veće od 15,1% (20,1), o ekstremnoj depopulaciji (Lajić, 1992: 32).

taj rast neznatan, dok u treću uvrštavamo one općine i gradove kod kojih statistički podaci upućuju na smanjenje broja stanovnika.

U prvoj su skupini gradovi/općine širega gradskog područja, među kojima se ističe općina Viškovo, koja je zabilježila takav porast da možemo govoriti o svojevrsnoj »demografskoj eksploziji«. Naime porast ukupnog broja stanovnika između 2001. i 2011. iznosio je 62,7% i ako se pridoda rast iz prethodnoga međupopisnog razdoblja, možemo konstatirati da se broj stanovnika više nego udvostručio. Druga demografski najpropulzivnija priobalna jedinica jest Grad Kastav, koji je u proteklom desetljeću zabilježio visoki porast broja stanovnika od 17,8%, ali neusporedivo niži nego u međupopisnom razdoblju 1991. – 2001., kada je iznosio čak 48,3%. Analiza mehaničkoga kretanja stanovništva pokazala je da većina migracijskih kretanja ima ishodište i odredište u samoj Primorsko-goranskoj županiji (većina odseljenih odselila se iz grada ili općine iste županije, odnosno većina doseljenih doselila se u grad ili općinu iste županije), što govori da je u proteklom razdoblju došlo do svojevrsne redistribucije stanovništva, i to uglavnom odseljavanjem iz Grada Rijeke prema susjednim gradovima/općinama, a to su ponajprije Viškovo i Kastav (Klempić Bogadi, 2008). Daljnja analiza pokazala je visoku razinu stopa nataliteta u tom području, što nedvojbeno implicira mlađu dobnu strukturu imigracijskoga kontingenta. Veliki porast broja stanovnika u proteklom desetljeću još su zabilježile općine Jelenje (9,1%), Čavle i Matulji (obje 6,9%), Kostrena (7,2%) i Bakar (6,2%). Porast broja stanovnika tih (prigradskih) gradova/općina pridonio je tako impresivnom porastu broja stanovnika priobalja Primorsko-goranske županije.

Istovremeno je Grad Opatija prostor višedesetljetne depopulacije, koja je sve intenzivnija, što je dovelo do značajnog porasta udjela starijeg stanovništva. Slična je situacija s Gradom Crikvenicom i općinom Mošćenička Draga, što je povezano sa starosnom strukturom populacije, ali i s ograničenim mogućnostima intenzivnije kolektivne stambene izgradnje⁹, koja stvara pretpostavke useljavanja mlade populacije. Blagi pozitivni pomak i promjena predznaka ukupnoga kretanja zabilježeni su u općini Klana, Vinodolskoj općini i općini Lovran, dok obratne procese i transformaciju pozitivnoga u negativni predznak ukupnoga kretanja doživljavaju gradovi Kraljevica i Novi Vinodolski.

Stanovništvo Grada Rijeke u posljednja dva međupopisna razdoblja izrazito je depopuliralo, uz napomenu da je u posljednjemu međupopisju ukupno smanjenje stanovništva nešto slabijeg intenziteta u odnosu na prethodno. Dimenziju iznimne demografske regresije toga grada ilustrira podatak da je stanovništvo Rijeke još 1991. participiralo u cjelokupnoj županijskoj populaciji udjelom od 51,3%, a 2011. s 43,5%.

⁹ Više o tome u *Prostorni plan Primorsko-goranske županije – odredbe za provođenje*, knj. 3, 1999.

Tablica 1: Ukupno kretanje stanovništva Grada Rijeke i priobalja Primorsko-goranske županije od 1991. do 2001.

Table 1: Overall population trends of the City of Rijeka and the coastal area of Primorje-Gorski Kotar County, 1991 – 2001

Grad/općina	Broj stanovnika			Indeks popisne promjene	
	1991.	2001.	2011.	2001./1991.	2011./2001.
Rijeka	165.904	144.043	128.735	86,8	89,4
Bakar	7577	7773	8254	102,6	106,2
Crikvenica	10.584	11.348	11.193	107,2	98,6
Kastav	5995	8891	10.472	148,3	117,8
Kraljevica	4513	4579	4568	101,5	99,8
Novi Vinodolski	4978	5282	5131	106,1	97,1
Opatija	13.566	12.719	11.759	93,8	92,5
Čavle	6469	6749	7215	104,3	106,9
Jelenje	4584	4877	5321	106,4	109,1
Klana	1998	1931	1978	96,6	102,4
Kostrena	2271*	3897	4179	170,8*	107,2
Lovran	4386	3987	4056	90,9	101,7
Matulji	10.124	10.544	11.274	104,1	106,9
Mošćenička Draga	1723	1641	1536	95,2	93,6
Vinodolska općina	3592	3530	3548	98,3	100,5
Viškovo	6918	8907	14.495	128,8	162,7
Priobalje	89.278	96.655	104.979	108,3	108,6

* Kostrena je 1991. bila sastavni dio naselja Rijeka. S izdvajanjem Kostrene u posebnu općinu DZS daje korigirane podatke za Grad Rijeku i općinu Kostrenu 1991. No za određene dijelove općine Kostrena, točnije za tadašnja naselja Glavani, Martinšćica, Randići, Rožići, Šoići, Urinj, Vrh Martinšćice, Žuknica i Žurkovo, nije bilo moguće utvrditi točan broj stanovnika te su podaci za ta naselja iskazani u naselju Rijeka. Prema procjeni autorâ, nešto više od tisuću stanovnika nije pribrojeno općini Kostrena, nego je iskazano kao dio naselja Rijeka. Stoga nije moguće indeks popisne promjene 2001./1991. za Kostrenu uspoređivati s ostalim općinama/gradovima.

Izvori: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.–2001.*, DZS, Zagreb, CD ROM, 2005.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, Prvi rezultati po naseljima, DZS, Zagreb, 2011.

Prirodno kretanje stanovništva Grada Rijeke i priobalja Primorsko-goranske županije od 2001. do 2010.

Uspoređujući biodinamičke značajke promatranih populacija u posljednjemu međupopisnom razdoblju (2001. – 2011.) s onima u razdoblju 1991. – 2001., možemo zaključiti da je došlo do pada prosječne stope nataliteta u Gradu Rijeci (1991. – 2000. $n = 8,4\%$, 2001. – 2010. $n = 7,5\%$) te blagog rasta u priobalju (1991. – 2000. $n = 8,3\%$, 2001. – 2010. $n = 8,5\%$)¹⁰. Stopa mortaliteta povećala se kod stanovništva Grada Rijeke (1991. – 2000. $m = 9,8\%$, 2001. – 2010. $m = 11,5\%$), ali se smanjila u priobalju (1991. – 2000. $m = 11,0\%$, 2001. – 2010. $m = 10,2\%$). U obje promatrane populacije i dalje je prisutno negativno prirodno kretanje, ali dok su u priobalju stope prirodnog pada smanjene, u Gradu Rijeci povećane su. Prirodno kretanje stanovništva priobalnih gradova i općina, ali i Grada Rijeke ponajprije je definirano razinom rađanja. Naime od svih šesnaest promatranih administrativno-teritorijalnih jedinica samo općina Viškovo ima prosječnu godišnju stopu nataliteta veću od 10%, dok sve ostale općine i gradovi imaju stope nataliteta koje ih svrstavaju u kategoriju nisko i vrlo nisko natalitetnih područja (tablica 2). Iz te činjenice proizlazi zaključak da je bioreprodukcija odraz vrlo nepovoljne dobne strukture u većini priobalnih općina i gradova, naročito u Gradu Rijeci, ali djelomice, kao što su potvrdila druga istraživanja (Akrap i Čipin, 2006), i sve većeg porasta broja neoženjenih i neudanih te opredjeljenja mladih obitelji u urbanim sredinama za manji broj djece. Smanjenje od približno tisuću živorođene djece u Gradu Rijeci (razdoblje 2001. – 2010. u usporedbi s razdobljem 1991. – 2000.) bitno će se manifestirati već u novom desetljeću u smanjenju pritiska na predškolske i osnovnoškolske kapacitete Grada, tako da je do danas već ugasla potreba za gotovo četrdeset osnovnoškolskih odjeljenja u odnosu na godine početkom stoljeća.¹¹ Pretpostavka je da od mnogobrojnih čimbenika koji određuju obujam rađanja presudni utjecaj na ukupni broj živorođenih ima starosna struktura populacije, gdje se kontinuirano smanjuje udio fertile generacije, a tek onda gospodarski (kontinuirani rast broja nezaposlenih, ponajprije mlađega radno aktivnog stanovništva) i društveni te u manjoj mjeri psihološki čimbenici. Podaci vitalne statistike pokazuju da se u proteklih deset godina u priobalju i Gradu Rijeci rodilo 7086 djece manje nego što je umrlo stanovnika. Dimenziju prirodnog pada možemo ilustrirati podatkom da je negativnom bioreprodukcijom to područje izgubilo približno onoliko broj stanov-

¹⁰ Podaci nisu potpuno usporedivi zbog teritorijalnih promjena unutar promatranih prostornih jedinica; vidjeti napomenu u metodologiji istraživanja.

¹¹ Dok se sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća u Gradu Rijeci u prvi razred osnovne škole upisivalo više od 1200 učenika, početkom stoljeća taj se broj već smanjio na 1100 (*Socijalna karta Primorsko-goranske županije s akcijskim planom*, 2007: 104), da bi aktualna razina riječkog nataliteta upućivala da će se taj broj dvadesetih godina 21. stoljeća smanjiti na oko tisuću učenika upisanih u prvi razred.

nika koliko ga je imala općina Čavle. U priobalju je i u slučaju bioreprodukcije vidljiva demografska polarizacija. Na jednoj je strani nekoliko promatranih jedinica kod kojih su stope nataliteta više od stopa mortaliteta (Čavle, Kastav, Kostrena i Viškovo), dok kod ostalih gradova i općina mortalitet nadvisuje natalitet. Ta je pojava u neposrednom odnosu s općim kretanjem stanovništva, pa je nepovoljna bioreprodukcija značajka gradova i općina Opatijskog primorja (Opatija, Lovran, Mošćenička Draga), ali i jedinica jugoistočnog dijela priobalja (Novi Vinodolski, Vinodolska općina i Kraljevica).

Tablica 2: Prirodno kretanje stanovništva Grada Rijeke i priobalja Primorsko-goranske županije od 2001. do 2011.

Table 2: Natural change in population of the City of Rijeka and the coastal area of Primorje-Gorski Kotar County, 2001 – 2011

Grad/općina	2001. – 2010.						Vitalni indeks
	N	M	PP	n (‰)	m (‰)	PP (‰)	
Rijeka	10.296	15.692	-5396	7,5	11,5	-4,0	65,6
Bakar	699	921	-222	8,6	11,5	-2,9	75,9
Crikvenica	874	1299	-425	7,8	11,5	-3,7	67,3
Kastav	877	635	242	9,1	6,6	2,5	138,1
Kraljevica	310	508	-198	6,8	11,1	-5,7	61,0
Novi Vinodolski	378	573	-195	7,3	11,0	-3,7	66,0
Opatija	820	1526	-706	6,7	12,5	-5,8	53,7
Čavle	664	596	68	9,5	8,5	1,0	111,4
Jelenje	469	537	-68	9,2	10,5	-1,3	87,3
Klana	168	238	-70	8,6	12,2	-3,6	70,6
Kostrena	373	359	14	9,2	8,9	0,3	103,9
Lovran	280	503	-223	7,0	12,5	-5,5	55,7
Matulji	879	1183	-304	8,1	10,8	-2,7	74,3
Mošćenička Draga	115	216	-101	6,8	12,8	-6,0	53,2
Vinodolska općina	244	498	-254	7,5	14,1	-6,6	49,0
Viškovo	1393	641	752	11,9	5,5	6,4	217,3
Priobalje	8543	10.233	-1690	8,5	10,2	-1,7	83,5

Izvor: Vitalna statistika 2001.–2010., DZS, Zagreb (stope prirodnoga kretanja i vitalni indeks izračunali autori).

Kao i kod nataliteta, presudni čimbenik u formiranju razine mortaliteta nepovoljni je dobní sastav stanovništva, u kojem sve većim udjelom sudjeluju stara i vrlo stara populacija. Tako su administrativne jedinice priobalja s najvišim prosječnim stopama mortaliteta ujedno i one s najvišim udjelom starog stanovništva. Godine 2001. u Vinodolskoj općini bilo je 27,2% stanovništva starog 60 i više godina, u općini Mošćenička Draga 26,6%, u Gradu Opatiji 25,8%, općini Lovran 24,8% i općini Klana 24,5%.¹² Istovremeno zdravstvena zaštita, prije svega njezina dostupnost stanovništvu regije,¹³ utječe na produljenje životnog vijeka stanovništva i ublažavanje stope mortaliteta. Grad Rijeka i nekoliko litoralnih gradova duge turističke prošlosti (Opatija, Crikvenica, Novi Vinodolski i Kraljevica) zahvaćeni su prirodnom depopulacijom, čije je glavno obilježje smanjenje broja stanovnika nastalo prirodnim putem zbog većeg broja umrlih od rođenih. To je značajka niskonatalitetnih i ostarjelih populacija, što je posljedica emigracijske depopulacije u kojoj su ti gradovi izgubili mlađe stanovništva, a to se odražava na smanjeno rađanje i povećanje relativnih stopa mortaliteta. Tipični je primjer Grad Rijeka, koja je mehaničkim odljevom od 1991. do 2001. izgubila oko 18.000 stanovnika, velikim dijelom mlađe dobi, što se odrazilo na naglo smanjenje rađanja u istom razdoblju, a naročito u posljednjemu međupopisom razdoblju. Budući da se tako smanjuje i broj stanovnika te raste kontingent starih, logično je da su i stope mortaliteta sve više.

Bioreprodukcija općinskih i gradskih područja priobalja uvelike ovisi o razini mortaliteta, što je u čvrstoj korelaciji s pozitivnim i poželjnim kretanjem, to jest porastom broja stanovnika, za što su dokaz neke promatrane jedinice priobalja. Više puta istaknuti Kastav, Viškovo, Čavle i Kostrena imaju dugotrajniju pozitivnu stopu porasta broja stanovnika, ali su i jedini sa stopom mortaliteta stanovništva ispod 10‰. Na drugoj strani Opatija, Mošćenička Draga i Lovran te Vinodolska općina i Kraljevica imaju najnepovoljnije stope prirodnoga kretanja te su ujedno i područja demografske regresije ili stagnacije.

Jednostavan ali vrlo slikovit pokazatelj bioreprodukcijjskih procesa jest vitalni indeks, koji stavlja u odnos broj živorođenih i broj umrlih osoba. Najpovoljniji međudodnos sastavnica prirodnoga kretanja ima općina Viškovo; slijede Grad Kastav, općine Čavle i Kostrena. Te su administrativne jedinice imale i najveći udio doseljenika u ukupnoj populaciji 2001. (slika 2).

¹² Izračunato prema podacima Popisa stanovništva 2001.

¹³ Od 2001. do 2005. u Primorsko-goranskoj županiji prosječno je bilo 1307 osiguranih osoba na jednog liječnika primarne zaštite, a u Hrvatskoj 1580. U svim godinama promatranja značajno je manji broj stanovnika na jednog liječnika u Županiji negoli u Hrvatskoj, što upućuje na iznadstandardnu dostupnost zdravstvene zaštite (*Socijalna karta Primorsko-goranske županije*, 2007: 133).

Suvremene migracije

Standardnim izračunom migracijskog salda dobili smo podatak da se od 2001. do 2011. u Grad Rijeku i riječko priobalje uselilo 102 stanovnika više nego što se iz njih iselilo (tablica 3). Analiza mehaničkoga kretanja pokazuje snažnu demografsku polarizaciju promatranog područja. Dok je Grad Rijeku napustilo 9912 stanovnika više nego što se istovremeno u nju uselilo, na području priobalja dominira imigracija, pa je u posljednjem desetljeću bilo 10.014 više doseljenika nego iseljenika. Podaci o unutarnjoj migraciji nisu dostupni na razini gradova i općina, već isključivo na razini županija. Ipak, kako na analiziranom području (Grad Rijeka i priobalje) živi 78,9% ukupnog stanovništva županije, podaci izneseni na tom obuhvatu mogu pokazati približnu sliku podrijetla doseljenika.

Tablica 3: Migracijski saldo Grada Rijeke i priobalja od 2001. do 2011.

Table 3: Migration balance of the City of Rijeka and the coastal area, 2001 – 2011

Grad/općina	Broj stanovnika		Migracijski saldo	ms (%)
	2001.	2011.		
Rijeka	144.043	128.735	-9912	-6,9
Bakar	7773	8254	703	9,0
Crikvenica	11.348	11.193	270	2,4
Kastav	8891	10.472	1339	15,1
Kraljevica	4579	4568	187	4,1
Novi Vinodolski	5282	5131	44	0,8
Opatija	12.719	11.759	-254	-2,0
Čavle	6749	7215	398	5,9
Jelenje	4877	5321	512	10,5
Klana	1931	1978	117	6,1
Kostrena	3897	4179	268	6,8
Lovran	3987	4056	292	7,3
Matulji	10.544	11.274	1034	9,8
Mošćenička Draga	1641	1536	-4	-0,2

Grad/općina	Broj stanovnika		Migracijski saldo	ms (%)
	2001.	2011.		
Vinodolska općina	3530	3548	272	7,1
Viškovo	8907	14.495	4836	54,3
Priobalje	96.655	104.979	10.014	10,4

Izvori: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.–2001.*, DZS, Zagreb, CD ROM, 2005.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Prvi rezultati po naseljima*, DZS, Zagreb, 2011.

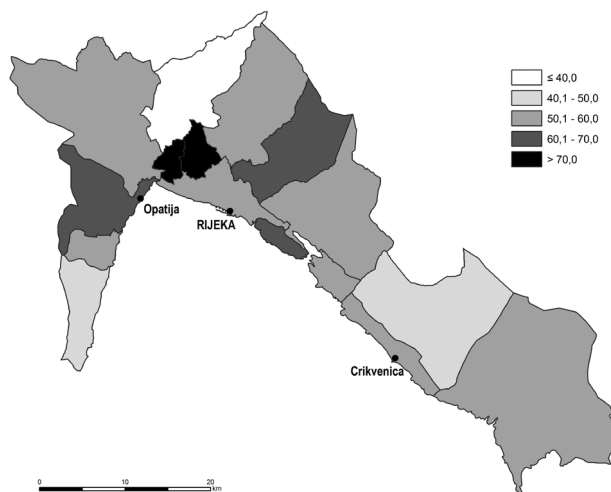
Migracije su bile vrlo intenzivne u cijelome promatranom razdoblju, a prevladavajući oblik migracije bilo je seljenje između županijskih gradova i općina. U proteklih deset godina u prosjeku je svaki sedmi stanovnik Primorsko-goranske županije promijenio mjesto stanovanja, a nije se selio izvan županijskih granica, već je otišao u neki drugi grad ili općinu (tablica 4). Taj oblik migracijskoga kretanja dovodimo u vezu i s iznimno nepovoljnim migracijskim kretanjima riječke populacije, koja je samo kroz negativni migracijski saldo u proteklih deset godina izgubila gotovo 7% stanovništva s početka 21. stoljeća. Iako se doseljavanje u Rijeku nastavlja i u prvome desetljeću 21. stoljeća, ono je sada znatno slabijeg intenziteta od odseljavanja, što rezultira negativnim migracijskim saldom. Istodobno je okolica, zbog nižih cijena građevinskog zemljišta, jeftinijega stambenog prostora te kvalitetnijeg stanovanja, sve privlačnija za doseljavanje (Klempić Bogadi, 2008). Osim toga u Rijeci je od 1991. do 2001. porastao broj stanova za stalno stanovanje za svega 0,9%, što je povezano s geografskim položajem grada, koji ne omogućuje veće prostorno širenje grada i izgradnju novih stambenih naselja, što utječe na manjak novih stanova, a samim tim i na njihove cijene.¹⁴ Uglavnom se interpoliraju pojedine stambene zgrade unutar postojećih stambenih naselja. Istraživanje provedeno 2006. (Klempić Bogadi, 2008) u općinama Čavle, Kostrena, Matulji i Viškovo potvrdilo je pretpostavku o redistribuciji velikog dijela stanovništva iz Rijeke u prigradska naselja. Od ukupnog broja ispitanika koji su se doselili u suburban prsten njih čak 47,5% prije je živjelo u Rijeci. Kao najvažniji razlog odlaska iz nekadašnjeg mjesta stanovanja (glavni potisni čimbenik) i najvažniji razlog odabira sadašnjeg mjesta stanovanja (glavni privlačni čimbenik) ispitanici su naveli rješavanje stambenog pitanja, a zatim stupanje u bračnu zajednicu. Među važnijim su razlozima za odabir naselja u suburbanom prstenu Rijeke za stanovanje ugodniji okoliš, ali i blizina grada Rijeke.

¹⁴ Godine 1991. Rijeka je imala 58.372 stana za stalno stanovanje, a deset godina poslije 58.892 (*Popis stanovništva 1991., Stanovi prema korištenju i druge nastanjene prostorije*, DZS, Zagreb, 1995., i *Popis stanovništva 2001.*, DZS, Zagreb, CD ROM).

Usporedba migracijskog salda prostornih jedinica priobalja upućuje na činjenicu da su uglavnom naselja širega gradskog područja prostor dinamičnoga migracijskog rasta, pa na njih otpada 80,5% pozitivnoga migracijskog salda cijelog priobalja.

Slika 2: Udio doseljenog stanovništva u Gradu Rijeci i priobalju Primorsko-goranske županije 2001.

Figure 2: The proportion of immigrants in the City of Rijeka and the coastal area of Primorje-Gorski Kotar County in 2001

Tablica 4: Unutarnja migracija u Primorsko-goranskoj županiji od 2002. do 2010.

Table 4: Internal migration in Primorje-Gorski Kotar County, 2002 – 2010

Godina	Dospeljeni				Odseljeni				Saldo međuzupanijske migracije
	Ukupno	Iz drugog naselja istoga grada/općine	Iz drugog grada/općine iste županije	Iz druge županije	Ukupno	U drugo naselje istoga grada/općine*	U drugi grad/općinu iste županije	U drugu županiju	
2002.	6524	652	3840	2032	6153	636	3862	1655	377
2003.	7635	806	4687	2142	7301	803	4700	1798	344
2004.	6854	807	4110	1937	6617	807	4109	1701	236

Godina	Dospeljeni				Odseljeni				Saldo međužupanijske migracije
	Ukupno	Iz drugog naselja istoga grada/općine	Iz drugog grada/općine iste županije	Iz druge županije	Ukupno	U drugo naselje istoga grada/općine*	U drugi grad/općinu iste županije	U drugu županiju	
2005.	6881	641	4232	2008	6465	639	4236	1590	418
2006.	7216	667	4490	2059	6792	664	4516	1612	447
2007.	7266	760	4442	2064	7032	-	-	1830	234
2008.	6578	730	4076	1772	6569	-	-	1763	9
2009.	5914	549	3681	1684	5831	-	-	1601	83
2010.	5824	547	3641	1636	5583	-	-	1395	241

* Od 2007. ne vodi se statistika broja odseljenih u drugo naselje istoga grada ili općine jer bi ona trebala biti jednaka doseljenima iz istoga grada ili općine.

Izvor: Priopćenja DZS 7.1.2. Zagreb, 2002. – 2010. godine.

Tipovi i opći trend kretanja stanovništva

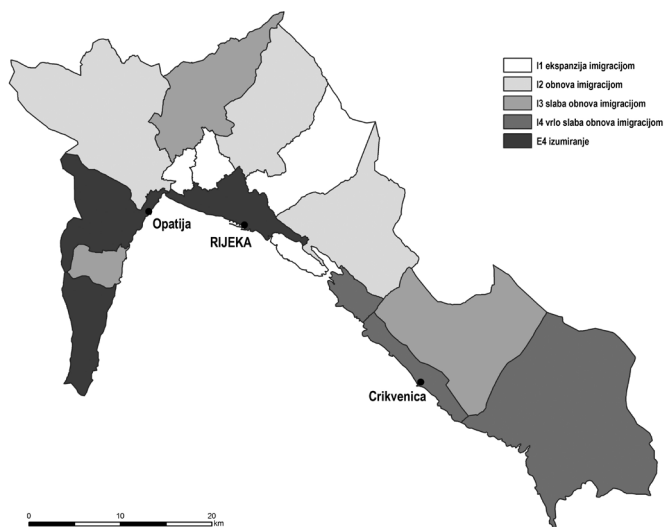
Upotrebljavajući podatke stopa međupopisne promjene (opće kretanje stanovništva), stopa migracija i prirodnog rasta/pada stanovništva za isto razdoblje, moguće je u cilju boljeg određenja dinamičkih značajki pojedinih populacija definirati tipove općega kretanja stanovništva.¹⁵ Naime utjecaj migracije na prirodno kretanje ima donekle produženo djelovanje, pa tip kretanja određuje i trend demografskih procesa. Sve egzodusne (emigracijske) tipove karakterizira negativna migracijska bilanca, dok imigracijski tipovi imaju pozitivnu migracijsku bilancu. Ukupno stanovništvo priobalja pripada imigracijskom tipu *obnova imigracijom* – I_2 , čije je obilježje negativna prirodna promjena, ali je stopa porasta broja stanovnika veća od stope prirodnog smanjenja (slika 3). Najpovoljniji trend, *porast imigracijom* – I_1 , prisutan je u četiri grada/općine širega gradskog područja – Kostrena, Viškovo, Kastav i Čavle. Obje su sastavnice tog tipa općega kretanja pozitivne, a relativni porast ukupnog broja stanovnika veći je od stope prirodnog prirasta, prije svega uzrokovanog imigracijom. Bakar, Jelenje i Matulji pokazuju značajke tipa I_2 – ob-

¹⁵ Tipovi općega kretanja stanovništva pokazuju odnos i utjecaj prirodne promjene i migracije u nekom razdoblju. Razlikujemo emigracijske (E) i imigracijske (I) tipove. Emigracijski tipovi jesu emigracija – E_1 , depopulacija – E_2 , izrazita depopulacija – E_3 , i izumiranje – E_4 . Imigracijski tipovi jesu porast imigracijom – I_1 , obnova imigracijom – I_2 , slaba obnova imigracijom – I_3 , i vrlo slaba obnova imigracijom – I_4 (Friganović, 1990; Nejašmić, 2005).

nova imigracijom, pa je ukupni demografski rast uzrokovan pozitivnim migracijskim saldonom, koji uspijeva nadoknaditi prirodni pad stanovništva. Klana, Lovran i Vinodolska općina prostori su vrlo malog porasta stanovništva, zapravo stagnacije, jer je pozitivan migracijski saldo još uvijek nešto veći od negativne prirodne promjene, pa ih ubrajamo u tip I_3 – *slaba obnova imigracijom*. Kraljevica, Crikvenica i Novi Vinodolski, iako pripadaju imigracijskom tipu općega kretanja (I_4 – *vrlo slaba obnova imigracijom*) i bilježe demografski pad, imaju negativno prirodno, ali pozitivno mehaničko kretanje. Najnepovoljniji tip općega kretanja, *izumiranje* – E_4 , obilježava stanovništvo Grada Rijeke, ali i gradove Opatiju i Mošćeničku Dragu, čije su obje sastavnice ukupnoga kretanja negativnog predznaka.

Slika 3: Tipovi općega kretanja stanovništva Grada Rijeke i priobalja Primorsko-goranske županije od 2001. do 2011.

Figure 3: Types of general population trends of the City of Rijeka and the coastal area of Primorje-Gorski Kotar County, 2001 – 2011

Demografske prognoze ukupnoga kretanja stanovništva Grada Rijeke i priobalja Primorsko-goranske županije do 2031.

Srednjoročna (do 2021.) i dugoročna prognoza (do 2031.) kretanja ukupnog broja stanovnika promatranih područja temelji se na izboru hipoteza o mortalitetu, natalitetu i migracijskom saldu koje se u polaznom vremenu prognoziraju čine

najvjerojatnijima. Osim raspoloživih prvih rezultata popisa 2011. o ukupnom broju stanovnika gradova i općina priobalja Primorsko-goranske županije i Grada Rijeke, u konstrukciji i ishodištu prognoza ukupnoga kretanja stanovništva moguće je još upotrijebiti egzaktnije podatke o prirodnom prirastu/padu, migracijskom saldu i međupopisnim promjenama broja stanovnika od 2001. do 2010.

Te prognoze utemeljene su na:

- a. podacima o kretanju broja stanovnika od 2001. do 2011.
- b. podacima o prirodnom kretanju stanovništva te njegovim sastavnicama od 2001. do 2010. (natalitetu i mortalitetu)
- c. projekciji fertilnoga kontingenta za 2011. godinu temeljenu na kontingentu doživljenja žena fertile dobi iz 2001.¹⁶ i autorskoj prognozi budućega kretanja stope nataliteta/fertilnoga kontingenta (do 2021., odnosno 2031.)
- d. projekciji broja stanovnika između 15. i 45.¹⁷ godine starosti (za godine 2011., 2021. i 2031.) koji predstavljaju potencijalnu emigracijsku bazu (pretpostavljeni prirodni prirast, doživljenje, intervalni međupopisni migracijski saldo).

Predmet ove demografske prognoze samo su Grad Rijeka i priobalje Primorsko-goranske županije jer neizvjesnost i slaba vjerodostojnost na nižoj razini (gradovi i općine), ako se rabi hipoteza o migracijama za tako dugo razdoblje i ponekad za vrlo mali broj stanovnika, nemaju znanstvenu vjerodostojnost. Hipoteza o prirodnom prirastu, odnosno njegovim sastavnicama (mortalitetu i natalitetu) počiva na tvrdnjama:

- U Gradu Rijeci do 2021. stopa nataliteta smanjit će se na 7,2‰, dok će se stopa mortaliteta povisiti na 11,9‰, što će pridonijeti i povećanju stope prirodnog pada na -4,7‰.
- U priobalju će porasti razina nataliteta na oko 10‰, a održat će se razina mortaliteta, tako da se može govoriti o nultoj stopi prirodnog prirasta.

Od 2021. do 2031. stopa nataliteta u Gradu Rijeci ostat će približno na razini prethodnog desetljeća, ali će se stopa mortaliteta povećati na 12,2‰, što će pridonijeti povećanju stope prirodnog pada od -5‰. Istovremeno će stopa nataliteta u priobalju porasti na oko 10,3‰, a stopa mortaliteta bit će oko 10‰, što će rezultirati prirodnim prirastom od 0,3‰.

Do 2021. kod obje populacije odvijat će se migracijske promjene. Iscrpljenost emigracijskoga kontingenta u Gradu Rijeci već je vidljiva (osjetno smanjenje udjela stanovništva mlade radno aktivne dobi), dok bi se imigracijska ekspanzija pri-

¹⁶ *Tablice mortaliteta Republike Hrvatske 2000.–2002.*, DZS, Zagreb, 2007.

¹⁷ Projekcije nisu prezentirane u tekstu, već su upotrijebljene kao pomoćno sredstvo.

obalnog područja trebala ublažiti. Stoga se za Grad Rijeku predviđaju stopa neto migracije do 2021. od -6% te ublažavanje pozitivnoga migracijskog salda u priobalju, koji će biti 8% Nakon 2021. Grad Rijeka i dalje će imati negativni migracijski saldo (-4%), dok će dinamika migracijskih kretanja u priobalju biti slična kao u prethodnom razdoblju (8%).

Sve navedeno dovest će do daljnjeg smanjenja broja stanovnika Grada Rijeke, koji će, prema toj prognozi, 2021. brojiti 114.960 stanovnika, a desetljeće poslije, 2031., svega 104.613. Istovremeno će stanovništvo priobalja rasti te će 2021. imati 113.376, a 2031. godine 122.786 stanovnika.

ZAKLJUČAK

Analizirajući suvremeno demografsko stanje i procese u priobalnom dijelu Primorsko-goranske regije, možemo zaključiti da se na tom području, koje čine Grad Rijeka i njoj gravitirajuće priobalje, odvija jasno definirana demografska polarizacija. Dok je Grad Rijeka regresivno područje u kojem su obje sastavnice ukupnoga kretanja negativne, što generira visoku stopu depopulacije, priobalje bilježi demografski rast, koji je posljedica visokih imigracijskih stopa uz negativno prirodno kretanje, ali slabijeg intenziteta nego u Gradu Rijeci.

Ipak, unutar priobalja utvrđene su razlike u demografskom stanju i trendovima između bližega i širega gravitacijskog područja Rijeke. Analizom smo ustvrdili da su naselja bližega gravitacijskog područja Rijeke, gradovi Bakar i Kastav te općine Viškovo, Kostrena, Čavle i Jelenje, prostor povoljnijih demografskih kretanja. Šire gravitacijsko područje, koje čine gradovi Crikvenica, Kraljevica, Opatija i Novi Vinodolski te općine Klana, Lovran, Matulji, Mošćenička Draga i Vinodolska općina, pokazuje nepovoljnije demografske procese.

Analizom podataka o unutaržupanijskoj migracijskoj distanci tek smo djelomično potvrdili hipotezu da je u novijemu demografskom razdoblju došlo do unutarregionalne redistribucije stanovništva, za razliku od nekih drugih istraživanja riječkog prstena (Klempić Bogadi, 2008) kojima je potvrđeno da se gotovo 50% doseljenika u demografski najvitalnija naselja riječke okolice doselilo iz samoga grada Rijeke. Nesumnjivo, migracijska kretanja bitni su čimbenik ukupnoga kretanja stanovništva tog prostora koja su uvelike predodredila i prirodno kretanje. Tako je usporedba vitalnog indeksa i podataka o migraciji pokazala da postoji visoki stupanj povezanosti doseljavanja i prirodnoga kretanja, gdje prigradska naselja, kao prostor intenzivnog doseljavanja u 90-im godinama 20. i prvome desetljeću 21. stoljeća, imaju pozitivnu biodinamiku stanovništva. U usporedbi s njima naselja širega gravitacijskog područja imaju slabiji intenzitet trajnog preseljavanja stanovništva

i znatno nepovoljnije prirodno kretanje. Iseljavanjem iz Rijeke većina migranata preseljava se u neposrednu gradsku okolicu, u naselja iz kojih je moguće relativno jednostavno i jeftino cirkulirati na posao u Rijeku. Jačanjem suburbanizacijskih procesa povećava se izgrađenost tih naselja, posebice raste broj stanova za stalno stanovanje, ali i infrastrukturna opremljenost te urbani sadržaji.

Demografske prognoze, koje smo temeljili i na migracijskoj sastavnici, upućuju da će se zatečeni demografski procesi u Gradu Rijeci nastaviti i do ciljne 2031. godine, što znači da će se makroregionalni centar i nadalje suočavati s depopulacijskim procesima i njihovim posljedicama. Istovremeno će priobalje proživljavati daljnju demografsku progresiju, ali će populacije koje su determinirale pozitivni rast cijeloga riječkog priobalja ublažiti stope imigracija. Pretpostavljamo da će u narednome dvadesetogodišnjem razdoblju migracija bitno određivati dinamiku i predznak ukupnoga kretanja stanovništva tog dijela Primorsko-goranske regije.

LITERATURA

- AKRAP, Anđelko i ČIPIN, Ivan (2006). *Socijalitetni sterilitet u Hrvatskoj – zašto smo neoženjeni i neudane*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- FRIGANOVIĆ, Mladen (1990). *Demogeografija: stanovništvo svijeta*. Zagreb: Školska knjiga.
- KLEMPIĆ BOGADI, Sanja (2008). »Utjecaj migracije na demografski razvoj riječke aglomeracije«, *Hrvatski geografski glasnik*, 70 (1): 43–65.
- KLEMPIĆ BOGADI, Sanja (2010). »Populacijski razvoj gradskih regija Hrvatske 1948.–2001.«, u: Ivan Lajić (ur.). *Migracije i regionalni razvoj Hrvatske*. Zagreb: IMIN, str. 23–62.
- LAJIĆ, Ivan (1992). *Stanovništvo dalmatinskih otoka: povijesne i suvremene značajke depopulacije*. Zagreb: Consilium – IMIN.
- LAJIĆ, Ivan i NEJAŠMIĆ, Ivo (1994). »Metodološke osobitosti demografskog istraživanja hrvatskog otočja«, *Društvena istraživanja*, 3 (4-5): 369–380.
- LAJIĆ, Ivan (1996a). *Demografski razvitak Županije primorsko-goranske*. Rijeka: Zavod za razvoj, prostorno planiranje i zaštitu čovjekova okoliša.
- LAJIĆ, Ivan (1996b). »Migracije i suvremeni demografski razvitak Primorsko-goranske županije«, *Migracijske teme*, 12 (1-2): 7–25.
- LAJIĆ, Ivan (2007). »Mehaničko kretanje stanovništva i regionalni razvoj«, *Migracijske i etničke teme*, 23 (3): 209–225.
- LAJIĆ, Ivan i KLEMPIĆ BOGADI, Sanja (2010). »Demografska budućnost Gorskog kotara«, *Migracijske i etničke teme*, 26 (2): 191–212.
- NEJAŠMIĆ, Ivo (2005). *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb: Školska knjiga.
- ROGIĆ, Veljko (1970). »Prostor riječke komune – prilog poznavanju regionalno geografske problematike«, *Geografski glasnik*, 32: 137–159.

Socijalna karta Primorsko-goranske županije s akcijskim planom (2007). Rijeka: Primorsko-goranska županija.

WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (2003). »Dugoročni demografski procesi u Hrvatskoj u svjetlu popisa stanovništva 2001. godine«, *Ekonomija /Economics*, 10 (1): 99–116.

IZVORI

Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., DZS, Zagreb, CD ROM, 2005.

Migracije stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenja 7.1.2. 2002. – 2010., DZS, Zagreb.

Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991., Stanovi prema korištenju i druge nastanjene prostorije, Dokumentacija 888, DZS, Zagreb, 1995.

Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2001., DZS, Zagreb, CD ROM.

Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011., Prvi rezultati po naseljima, Statistička izvješća, br. 1441, DZS, Zagreb, , 2011.

Prostorni plan Primorsko-goranske županije, Županijski zavod za razvoj, prostorno uređenje i zaštitu okoliša, 1999.

Tablice mortaliteta Republike Hrvatske 2000. – 2002., DZS, Zagreb, 2007.

Vitalna statistika 2001. – 2010., DZS, Zagreb.

Ivan LAJIĆ, Sanja KLEMPIĆ BOGADI

Migration Component in the Contemporary Demographic Development of Rijeka and the Coastal Area of Primorje-Gorski Kotar County

SUMMARY

The significance of migration in the contemporary demographic development of Rijeka and its coastal area is discussed in the paper. The analysis has shown that the City of Rijeka presents a demographically regressive area from which the deconcentration of population, mainly to suburban areas, is taking place. At the same time, the Littoral is the area of demographic growth as a result of high immigration rates, while natural demographic trends are negative; however, this does not have such intensity as in the case of the urban population of Rijeka. The comparison of vital index and migration data indicates a high degree of correlation between immigration and natural change in population so that settlements in the nearer gravitation area, being the space of strong in-migration between the 1990s and 2000s, shows distinct demographic growth and positive population bio-dynamics. Compared with them, settlements in the broader gravitational area have weaker intensity of permanent population resettlement as well as considerably unfavourable total and natural population trends. Based on the established demographic situation, population forecasts have been made for the years 2021 and 2031 indicating continued depopulation processes in the macro-regional centre of Rijeka and further demographic progression in the coastal area.

KEY WORDS: Primorje-Gorski Kotar County, Rijeka, coastal area, population, migration, population forecasts